

Editorial Sunuş

Ali KAYAALP*
Mertkan KARACA**

Dođruyu yanlıştan ayıran ölçü, kriter, kanun, kural gibi anlamlara gelen kanon, Antik Yunan'dan beri dolaşımda olan bir kavramken, sonrasında kutsal kitapların doğruluğunu göstermek için kullanılır. Zamanla seküler ve beşerî bir niteliğe bürünür; çeşitli bilim ve disiplinler içinde anlamın kapsamı açısından genişlik kazanır.

Bu bağlamıyla kanonun, bilhassa kıta Avrupası için tanıdık bir kavram olduğu söylenebilir: Klasik Çađ'da, Yunan heykeltıraş Polykleitos'un *Κανόν* (Kanon) isimli metni, insan figürünü betimleyen bir heykelde uyulması gereken kuralları anlatıyordu. Metnin kendisi günümüze gelememekle birlikte, belirlediği kurallar Polykleitos'un *Δορυφόρος* (Mızrak Tutan Erkek) heykelinde somutlaşır: bu, kanonlaşmanın en erken tarihli örneklerindendir. Çünkü Polykleitos'un eserlerinin, özellikle de bu heykelinin güçlü etkisi kendi dönemiyle sınırlı kalmamış, Roma döneminin sanatını da yoğun biçimde etkilemiştir ve yankıları Rönesans döneminin heykellerinde dahi sezilir. Kanon, tam da böylesi bir olgudur: ölçüyü belirler, en iyi ve en yüksek nitelikli unsurlardan bir seçki hazırlar, bu unsurlara erişmenin yol ve yordamını saptar ve hepsinin bileşkesinden bir hiyerarşi kurgular. Bu hiyerarşi, asırlar boyunca canlı kalarak bir kültürün veya medeniyetin temel müktesebatını şekillendiren temel unsurlardan biri olabilir. Polykleitos'un metni ve heykeli, kanon olgusunun belirleyiciliğine ve uzun ömürlülüğüne iyi bir örnektir.

Edebiyat ve sanat kanonları, ulusal kültür açısından sürekli dolaşımda kalması arzulanan yapıtların bir listesini sunarak onların toplumca benimsenmesini sağlar ve bu sayede ulusal kolektif belleği kurma zemini hazırlar. Kolektif belleğin inşa süreci takip edildiğinde, kanonu oluşturan eserlerin tartışılması teklif edilemez estetik üstünlüklerinin belli saiklere istinat eden anlatılar bütünü olduğu daha açık şekilde ortaya çıkar.

Son yıllarda kanonların bilhassa Avrupa-merkezci, ilerlemeci ve erkek egemen kahraman anlatılarına ciddi eleştiriler getirilmiş, revizyonist çalışmaların ortaya çıkışı ile bu anlayış yerini kanon karşıtı ve küresel bir anlatıya bırakmaya başlamıştır. Özellikle 1960'lardan itibaren doğrudan "kanon" kavramı kullanılmasa da post-kolonyalist, feminist, postmodernist ve küresel yaklaşımlarla yerleşik kabul edilen yapıtların kanonlaşma süreçleri incelenerek ve çepere itilmiş sanatçılara işaret edilerek kanona itirazlar dile getirilmiştir.

Türkiye özelinde düşünülüğünde, kavramın yaygın biçimde kullanımıyla ilgili tartışmalar genel olarak yakın tarihli olsa da kanonlaşma eğilimlerinin kökenini daha öncelere, ulus inşasına yönelik teşebbüslerin somutlaştığı dönemlere götürmek mümkündür. "Millî bir edebiyat" oluşturma çabalarını kanonlaşma teşebbüslerinden bağımsız okumak pek mümkün

* Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, ali.kayaalp@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0286-6804.

** Arş. Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, mertkan.karaca@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7008-3679.

değildir. Hasan Âli Yücel'in yönetimindeki Tercüme Bürosu tarafından Türkçe'ye çevrilen klasiklerin, önemli ölçüde Batı'ya özgü bir kanonu Türk okurlara tanıtmak gibi bir amaç güttüğü söylenebilir. Millî Eğitim Bakanlığınca belirlenen 100 Temel Eser gibi seçkiler, devletin öngördüğü bir edebiyat kanonu meydana getirme gayretinin ürünü sayılmalıdır. 1937'de kurulan İstanbul Resim-Heykel Müzesi, kanon kavramının Türkiye'de henüz dillendirilmediği bir dönemde, ulusun millî sanatını belirleyen bir kurucu odak olarak Cumhuriyet'in ilk ve en temel kanonik anlatılarından biridir. Sanat kanonunun diğer belirleyici unsurlarından sanat yazarlığı ve yayıncılığı, özellikle Türkiye'de genel bir sanat eleştirisinin kurumsallaşamayıpından ötürü, erken dönemde kanonlaşmayı daha az etkilese de 1980'lerde yeni ve eleştirel tarih yazımlarının ortaya çıkışıyla ağırlığını hissettirmiştir.

Son 20 yılın birikimine istinaden yabancı dillerde yayımlanmış çalışmaların kısmî etkisinden bahsedilebilirse de kanonu yeniden üreten çalışmalar hâlâ baskındır. Kanon ve kanonlaşmanın, karşı-kanonun ve alternatif kanonların tespiti ve revizyonist bir değerlendirmeye tabi tutulması konusunda sessizliğin sürdüğü söylenebilir. Sanat ve sanat tarihinde Avrupa'nın modern düzeyine göre ilerlemeci ve evrimsel temelli bir büyük anlatıya entegre olma gayretinin Türkiye'de kanon oluşumuyla ilişkisine, edebiyat alanında ise Cumhuriyet'in ilanından bugüne özellikle ulusal kültür yaratmak amacıyla bir edebiyat kanonu kurma, Türkçe'nin klasikleri üzerinde uzlaş(ama)ma ve estetiğin özerk bir alan olarak kabulüne gösterilen dirence dair tartışma devam ediyor.

MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi'nin bu sayısı, kanon olgusunu özellikle Cumhuriyet'in 100. Yılı bağlamında değerlendiriyor. Türkiye'de kanonun ve kanonlaşma süreçlerinin politik ve estetik mülâhazalarını hiyerarşiler, ulusal anlatılar, mücadele, müdahale ve müzakereler, gruplaşma ve dışarıda bırakılma stratejileri gibi farklı eksenler üzerinden değerlendiriyor ve 100 yılın muhasebesini yapmayı öneriyor.